

INTERJÚ

FISCHER ANDREA

„Egyes szám, kettes szám, többes szám...”

Interjú Mladen Pavičić szlovén lektorral

Szlovénia idén ünnepli önállóvá válásának 30. évfordulóját, hivatalos nyelvét összesen 2,2 millióan beszélik. Nemcsak az indoeurópai, hanem a szláv nyelvek között is igazi kakukktójas a szlovén. Egyike azon kevés nyelvnek, amely megőrizte a kettes számot: ha két személyről van szó, akkor mindig a kettes számot kell használni, nem a többes számot, mint más nyelvekben. Különlegesség, de egyben a nyelvtanulók rémálma is, hiszen így háromszoros minden ragozási táblázat! A születésnap alkalmából nyelvtanulásról, nyelvoktatásról, a szlovén nyelv magyarországi helyzetéről, a lektori munka szépségeiről és a szlavisztika jövőjéről is faggattam az ELTE BTK szlovén lektorát.

*Igazi poliglott vagy. Magyarul beszélgetünk, de ez az interjú még másik öt nyelven is készülhetne. Szlovén anyanyelvüként hol, hogyan tanultál meg ennyi idegen nyelvet? Poliglott sajnos nem vagyok, talán sikeresen török néhány nyelvet. Jugoszláviában nőttem fel, az én generációm még viszonylag jól megtanulta az akkori szerbhorvát nyelvet. De nem az iskolában – ott csak másfél évig tanultuk, hetente egy-két órában, ebből nem volt sok hasznunk. Nyaranta viszont a horvát tengerpartra jártunk, szerbhorvát nyelvű képregényeket olvastunk, ami akkoriban ritkaság volt szlovén nyelven, a szlovén televízió is még gyerekcipőben járt a hatvanas években. Egyetemi éveimben sokkal több szakirodalom volt hozzáférhető szerbhorvát nyelven, mint szlovénul, a szépirodalmi fordításokról nem is beszélve. Sok alapművet le sem fordítottak szlovénra – vegyük például de Saussure *Bevezetés az általános nyelvészetbe* című művét, amelyet a független Szlovéniában már két fordításban is kiadtak, előbb azonban nem, mivel mindenki hozzáférhetett a szerbhorvát fordításhoz, és ezzel elégedettek voltunk. Ez minden tudományos területen így volt. A fiúk még a hadseregben is tökéletesítették nyelvtudásukat, ahol elsősorban az illetlen szavak terén művelődhattünk. Szlovénul azt mondjuk, hogy „káromkodik, mint egy magyar”, de pár vulgáris kifejezés szüntelen ismétlése a nyomába sem ér annak az eredeti leleményességnek, amit a seregben hallhattunk egy-egy negatív érzelmekitörés alkalmával. Az általános iskola 5. osztá-*

lyában kezdtem angolul tanulni. Nálunk a múlt század negyvenes és ötvenes éveinek fordulóján vezették be az iskolákban az angolt első idegen nyelvként, a Tito és Sztálin közötti 1948-as konfliktust követően, úgyhogy a hatvanas évekre már magasan képzett angol nyelvtanáraink voltak, akik igen jól beszélték a nyelvet. Magyarországon erre négy évtizedet kellett várni a rendszerváltásig. Szlovéniában az angol nyelv viszonylag alapos ismerete annak is köszönhető, hogy a külföldi filmeket nem szinkronizálják, így aki szeret televíziót nézni, az naponta találkozhat idegen nyelvekkel, a leggyakrabban persze az angollal. Az internet előtti időkből ennek különös jelentősége volt, mert sokkal többet néztünk televíziót. A magyar szinkron tényleg kitűnő, de vannak negatív hatásai. Aztán diákkoromban a ljubljanoi szlavisztika szakon tanultam lengyelül, amit krakkói lektorként még jobban elsajátítottam. Az utóbbi három évtizedben pedig a magyarral birkózom, de még messze vagyok a tökéletestől. A diákoknak az elején mindig elmondom, hogy az én tört magyarságom legyen számukra az első információ arról, hogy milyen a szlovén nyelv.

A ljubljanoi egyetem szlovén nyelv és irodalom szakára jelentkezél, ott szereztél diplomát. Miért éppen ezt a szakot választottad?

Érdekelt a nyelv és az irodalom, és mindenképpen olyasvalamit akartam tanulni, amivel később el tudok helyezkedni, ezért választottam a szlovén szakot és nem az összehasonlító irodalomtudományt. Akkoriban Szlovéniában egyetlen szlovén szak létezett, a végzősök elég gyorsan találtak munkát, a fiúk pedig a pedagógusszakma elnöiesedése miatt még könnyebben kaptak állást, mint a lányok, ami persze igazságtalanság volt. Ma Szlovéniában négy szlovén szak működik: Ljubljanában, Mariborban, Koperben és Nova Goricában, de a végzősök iránti kereslet viszont nem lett nagyobb, mint amikor csak egy volt.

Mi vonzott a nyelvtanításban, a tanári hivatásban? Tudatosan készültél-e erre a pályára?

Az egyetemen egy kiváló lektornő tanított lengyelül. Elgondoltam, hogy az anyanyelvem és saját nemzeti kultúráim tanítása milyen szép feladat. Örömmel tölt el, hogy nem szlovén szövegek szerkesztőségi, kiadói lektorálásával keresem a kenyerem, mint sok egyetemi diáktársam. A szövegek gyomlálása számomra túlságosan szörszálhasogató munka. Szerettem iskolában tanítani a szlovén nyelvet és irodalmat (nálunk ez egy tantárgy), de sokkal szívesebben tanítok külföldieket szlovénul beszélni, megismertetem velük a szlovén kultúrát.

Nagyon sokoldalú vagy. Ha választani, rangsorolni kellene, elsősorban nyelvtanár vagy, netán szótárszerkesztő nyelvész, vagy inkább szakfordító, műfordító irodalmár? Pillanatnyilag egyszerre csinálom mindegyiket. Ha nem volna járvány, kulturális programokat is szerveznék, szlovéniai tanulmányi kirándulást a diákoknak. Egy lektornak sokoldalúnak kell lennie, a világban szlovént tanító kollégáim ugyanígy tesznek. A legkevesebb időm a műfordításra jut, de már vannak terveim a nyugdíjas éveimre, amikor főleg ezzel szeretnék foglalkozni.

Honnan a szlavisztika iránti érdeklődésed?

Az elején nem is a szlavisztika érdekelt, hanem a nyelvek és az irodalom. A szlavisztika iránt később kezdtem el érdeklődni, amikor lengyelül tanultam, de még mindig inkább szlovenistának és nem szlavistának tartom magam.

Hol kezdted a pályafutásodat? Milyen állomásai voltak eddig a pályádnak?

Még diákkoromban tanítottam egy javítóintézetben Ljubljana mellett. Megrázó tapasztalat volt, közelről megismertem olyan sorsokat, amilyeneket senkinek sem kívánnék. Egyetem után azonnal az egyik legjobb ljubljana-i középiskolában kezdtem tanítani, amely több mint százhusz éves történetének nagyobb részében gimnázium volt, csak a múlt század nyolcvanas éveiben egy félresikerült reform következtében a „társadalomtudományi és kulturális középiskola” elnevezést kapta. Sok akkori tanítványom ma sikeres társadalomtudós, újságíró, művész, nyelvész, irodalmár. Ezt követően négy év következett a krakkói Jagelló Egyetemen, egy év után még Sosnowieche is átjártam tanítani a Sziléziai Egyetemre, ahol 1991 őszétől, vagyis a szlovén államiság kezdetétől önálló szlovén szak indult. 1992 szeptemberétől tanítok az ELTE-n.

Mire vagy a legbüszkébb?

Azokra a diákjaimra, akik valóban nagyon jól megtanultak szlovénul, bár tisztában vagyok vele, hogy ez elsősorban nekik maguknak köszönhető, és részük van benne a kollégáknak is, akik tanították őket. Meg arra is büszke vagyok, hogy a tanítványaim minden találkozásnak örülnek.

Szlovén lektorként milyen kurzusokat tanítasz az ELTE BTK Szláv és Balti Filológiai Intézet Szláv Filológiai Tanszékén?

A nyelvgyakorlatokon kívül sokáig tanítottam civilizációt és kultúrát, az utóbbi időben ezt átvette tőlem egy fiatal kolléga, így csak nyelvórákat tartok. Hosszú évekig a kötelező 16 óránál több óram volt hetente, az utóbbi időben sajnos egyre kevesebb diákunk van, ezért ez már nem fordul elő. Valamikor nagyon sokat készültem az órákra, most kevesebbet, mert már nagy rutinom van, de készülés nélkül természetesen nem megy. Ez attól is függ, hogy mennyi időm van rá, de sosem volt olyan érzésem, hogy száz százalékig fel vagyok készülve az órára, és egyetlen óra sem folyt pontosan úgy, ahogy elterveztem. Ha minden úgy folya, akkor valószínűleg halálosan unalmas volna.

Egyéb rendszeres munkáid? Ezt figyelembe véve, összesen heti kb. hány órában dolgozol?

Mi tanárok arról vagyunk híresek, hogy szívesen panaszkodunk arra, hogy szüntelenül dolgozunk, ugyanakkor esküszünk rá, hogy a mi hivatásunk a legszebb. Én sem vagyok jobb ennél. Ha közeledik egy konferencia vagy egy cikk leadásának határideje, akkor a legtöbb időt a tanulmányomra fordítom, amikor szótárt írunk, akkor arra megy a legtöbb idő. Szóval mindig attól függ, milyen feladat áll előttem.

Kik a diákjaid?

A diákok nagyon különbözőek, a legkülönbözőbb háttérrel. Sokan közülük már jól beszélnek egy másik szláv nyelvet. A kilencvenes években a délszláv háború idején sok vajdasági tanítványom volt. Most először van olyan tanítványom, aki anyanyelvi szinten beszél szlovénul, de azért az ő tudását is lehet még tökéletesíteni.

Mik az erősségeik, gyengeségeik?

Ez nagymértékben függ attól, hogy milyen idegen nyelveket tudnak, valamint attól, hogy milyen volt a magyar- és az idegennyelv-tanáruk. Ha egy diáknak már kialakult a nyelvi tudatossága, akkor sokkal könnyebb vele dolgozni, mint olyanokkal, akik az alapvető nyelvészeti terminológiával sincsenek tisztában. Aki már tud egy szláv nyelvet, annak természetesen sokkal könnyebb dolga van, ám ez a tudás akadály is lehet, amennyiben interferenciákhoz vezet, ráadásul minden nyelvi szinten. Itt most az ún. hamis barátokat említeném, vagyis az azonos hangzású szláv szavakat, amelyek gyakran mást vagy pontosan ellenkező dolgot jelentenek. A volt Jugoszláviában rengeteg jó vicc született erről.

Ha csoportot tanítasz, hogyan tudod megragadni, lekötni a figyelmüket?

Huh, nem tudom, de ez nekem valahogy elég jól megy. Talán elég vicces vagyok. Persze ez mindig az adott csoporttól függ. Megpróbálok rájönni, hogy egy adott csoportban mi a legcélravezetőbb módszer. A csoportok nagyon különbözőek, de mindig igyekszem megtalálni velük a megfelelő metódust.

Használ-sz-e tankönyvet, vagy saját anyagaidból tanítasz inkább?

A szlovén mint idegen nyelv tanítása már szép múltra tekinthet vissza, de kivételes szerencsém volt, hogy éppen akkor érkezett az egyik legfontosabb fordulóponthoz, amikor elkezdtem tanítani, vagyis a nyolcvanas évek végén, abban az időszakban, amikor a szlovénok ráeszméltek, hogy el kell hagyni Jugoszláviát. Ekkor kezdett erősödni a szlovén nemzeti identitáshoz kapcsolódó önbizalom. A világ felfigyelt Szlovéniára és a szlovénokra, s velük együtt a szlovén nyelvre. A szlovén emigránsok utódai egyszerre elkezdtek keresni a gyökereiket, tömegesen jöttek Szlovéniába, sokan közülük legalább alapszinten szerették volna megtanulni elődeik nyelvét. Az 1991-es függetlenség kivívásával Ljubljana hirtelen egy ország fővárosa lett, egyre több külföldi jött Szlovéniába, és a világban is egyre több helyen kezdtek szlovén nyelvet tanítani, egyetemeken is, és ebből fejlődtek ki újabb szlovén szakok. Amikor tanítani kezdtem, sokkal kevesebb tankönyv állt rendelkezésemre, mint most, többségükben elavultak is voltak, ezért nagyrészt saját tananyagra támaszkodtam. Ma sokkal több a tankönyv és más segédanyag, ezért most főleg ezeket használom.

Milyen gyakran használ-sz kiegészítő anyagot?

Sokféle képet használok már elejétől fogva. Sokáig kerestem, válogattam össze őket mindenféle képeslapból, kiadványokból. Néhány éve a kollégáim Ljubljanában kiadtak egy kiváló képgyűjteményt, kifejezetten a szlovén mint idegen nyelv tanításához. Kezdetben hangkazettákat is használtam, később videokazettákat, ma pedig természetesen az internetet, ami a nyelvtanítás szempontjából is igazi kincsestár.

Mióta lehet szlovénul tanulni az ELTE-n? A 90-es évek elején már voltak lektori nyelv-órák, melyeket magam is látogattam, de akkor szlovén szak még nem volt.

Az ELTE-n a szlovén tanítás őskora az 1950-es évekre tehető, amikor Szép Gabriella, a legnagyobb magyar szlavista, Hadrovics László felesége pár évig szlovén nyelvet tanított itt az első rábavidéki tanítóknak. A történelem 1981 szeptemberében kezdődik, amikor megindult a lektori csereprogram az ELTE és a Ljubljana-i Egyetem között. Az

első lektor Vlado Nartnik volt, a második Marjanca Mihelič, őt váltottam én 1992-ben. 2006-ig csak szlovén lektorátus működött az ELTE-n, a bolognai program bevezetésével egy időben pedig megindult a szlovén szak.

Miért kezd el egy magyar egyetemi hallgató ma, a 21. században szlovénul tanulni?
Aki ma jól tud szlovénul és mellette magyarul vagy angolul, Budapesten nagyon gyorsan talál munkát. Egy szomszéd népről, szomszéd országról van szó, ezért mindig szükség lesz olyanokra, akik ismerik a szomszédok nyelvét, a szomszéd kultúráját a szó legszélesebb értelmében, bármennyire is javul az emberek angoltudása és az elektronikus fordítóprogramok teljesítménye. Szlovénia függetlenné válásának idején Magyarországon csak kevesen értették, hogy mit akarnak a szlovénok, a sajtóban is számos téves interpretáció jelent meg a szlovén események tendenciáiról és a konkrét eseményekről. Jó volna, ha a jövőben nem kerülne sor ilyesmire.

*Hogyan látod a szlavisztika jövőjét általában? Konkrétabban pedig a szlovén nyelv-
oktatás, kultúra jövőjét hazánkban?*

Már egy ideje azt látom Szlovéniában és Magyarországon egyaránt, hogy a bölcsészkarok nem tartoznak a legnépszerűbb egyetemi fakultások közé. Ez különösen látszik a kisebb szakokon, ahová a szláv szakok is tartoznak a jó pár éve már igen népszerű orosz szak kivételével. Ám amióta világ a világ, és saját tengelye körül forog és változik, a bölcsészkarok előbb-utóbb ismét divatba jönnek. Remélem, hogy a magyarországi szlavisztikák túl fogják élni ezt a hét vagy több szűk esztendőt, és egy nap, amikor már megváltoznak a körülmények, nem kell majd újra gründolni valamit, ami már létezik, és kisebb létszámmal ugyan, de sikeresen működik. Sok szláv nép él Magyarország közvetlen szomszédságában és a közelében. A szomszédok megértése, s ezen nemcsak a nyelvet, hanem a kultúra és történelem mélyebb megértését értem, a múltban, jelenben és a jövőben is az együttélés alapját képezi. Külön fejezetben kell említenünk a nemzeti kisebbségeket, amelyek többsége Magyarországon szláv nemzetiségű – az ő számukra a nyelvük, irodalmuk és kultúrájuk egyetemi szintű tanulása kulcsfontosságú éppúgy, mint a külföldi magyarok számára a magyar szak. Itt nem volna szabad a rideg statisztikát alkalmazni.

Egy anyanyelvi lektor hogyan tartja naprakészen a tudását?

Az elmúlt 33 évben, amióta külföldön dolgozom, és itt töltöm az időm nagyobb részét, jóval kisebb lett a világ. A technikai fejlődésnek köszönhetően sokkal könnyebb nyomon követni minden eseményt a hazámban, az interneten követem a napi híreket, szakmai folyóiratokat, egyre több a neten hozzáférhető szak- és szépirodalom, ugyanígy az internet segítségével sokkal olcsóbb lett a nemzetközi kommunikáció. 1988-ban, amikor Lengyelországba mentem, és legalább egy órát kellett minden telefonhívásnál tárcsáznom, el sem tudtam volna ezt képzelni. A fizikai távollét tehát most sokkal kisebb akadály, mint akkoriban volt, és aki akarja, naprakész lehet külföldön is. Különösen érvényes ez a pandémia idején, amikor amúgy is majdnem minden kommunikáció az interneten zajlik, és teljesen mindegy, hogy a bolygó mely részén vagyunk. Hirtelen részese lehetek sok szlovén eseménynek, amelyeken másképp nem vehetnék részt, a kollégákkal való értekezletektől kezdve a tudományos tanácskozáson át a kulturális rendezvényekig.

Tagja vagy-e szakmai egyesületnek? Milyen továbbképzésekre, konferenciákra jársz?
Tagja vagyok a Szlovén Szlavisták Szövetségének, a Műfordítók Szövetségének és a Ljubljana-i Egyetem Nemzetközi Hálózatának. Minden szlovén lektor évente háromszor kötelező továbbképzésen vesz részt, június és augusztus végén és a karácsony előtti napokban – ilyenkor tudunk a legkönnyebben Ljubljana-ba menni. A külföldön dolgozó szlovén lektorokról kiválóan gondoskodnak a ljubljana-i kollégák a Szlovén mint Idegen Nyelv Központban, amely az egyetemi szlovenisztika része. Az ő érdekük, hogy ilyen kitűnő lektori csapat dolgozzon az egyetemen. Nagyon fontos, hogy a mi munkánk jó szakmai kezében legyen. Tudományos konferenciákra is járok Magyarországon, Szlovéniában és Lengyelországban, néhányszor Ukrajnában is voltam. A következő konferencia egy hét múlva lesz. Ha nem volna járvány, Ljubljana-ba kellené utaznom, most a szobámból vehetek részt rajta. A mostani konferenciát a muravidéki születésű Štefan Barbarič, jelentős szlovén szlavista és hungarológus születésének századik évfordulója alkalmából rendezik. Többek között ő a *Pál utcai fiúk* szlovén fordítója. Barbarič a második világháború idején Budapesten tanult a Pázmány Péter Tudományegyetemen, az Eötvös Collegium diákjaként. Előadásomban bemutatom az egyetemet, a Collegiumot és tanárait, akik között ott van a két szlavista tudósóriás, Kniezsa István és Hadrovics László, és még ki tudja, hányan. Még a legműveltebb szlovénok sem tudnak sok mindent Magyarországról, ám ennek tudatában is vannak. Valószínűleg ezért is van az, hogy a ljubljana-i Balassi Intézet rendezvényei olyan népszerűek – természetesen a kiváló intézeti vezetés és a munkatársak odaadó munkája mellett.

Milyen szakmai terveid vannak a közeljövőre nézve?

Először be kell fejeznem az említett referátumot Štefan Barbaričról Budapesten, majd még néhány irodalomtörténeti tanulmányt. A következő tanévben a lektori órákon kívül irodalmat is fogok tanítani, ami érdekes kihívás. A továbbiakban szeretnék még megírni néhány dolgot, meglátjuk, hogy sikerül-e.